

SOCIALISME DE MERCAT, ALTERNATIVA REALISTA AL CAPITALISME

JORDI COROMINAS

Sant Julià de Lòria, Andorra

Són molts els moviments i grups arreu del món crítics amb l'ordre existent i implicats en la lluita contra la misèria. Innombrables les persones que sense participar en grups o accions alternatives, reconeixen que l'actual sistema econòmic ens mena a l'abisme. No obstant això, hi ha quelcom que resulta paralitzador o que condueix simplement a posicions fatalistes, quan no són cíniques: la manca d'una alternativa a l'estructura econòmica. En els socialismes del segle XX es va experimentar que el control centralitzat del mercat, encara que els dirigents i els treballadors haguessin sigut àngels, produïa ineficiències més grans que un mercat capitalista regit per dimonis. Aleshores, per més guerres, desplaçaments de població, catàstrofes ambientals i augment de la misèria que causi el capitalisme, aquest pot absorbir sense problema qualsevol crítica moral i qualsevol enrevesament, perquè sempre pot presentar-se com el menys dolent dels models econòmics coneguts fins ara. Però fins a quin punt és cert que no hi ha alternatives que millorin el capitalisme? I sense anar tan lluny, ¿no és reformable el capitalisme de manera que pugui treure's del llinar de la pobresa tota la humanitat sense necessitat de ni tan sols cercar alternatives sistèmiques?

Un sistema econòmic és capitalista (independentment de si es combina amb un règim polític democràtic o una dictadura) si manté tres característiques essencials: una *propietat privada dels mitjans de producció*, un *mercat regit per l'oferta i la demanda*, i un *treball assalariat*; i deixa de ser-ho quan s'altera alguna d'aquestes tres característiques. D'aquesta manera controlar per llei certs productes bàsics, nacionalitzar algunes empreses, oferir seguretat social, educació i sanitat gratuïta constitueixen reformes importants del sistema, però no pas un canvi de règim econòmic. En canvi, el control estatal del mercat i de la propietat dels mitjans de producció ens introdueix en el model comunista conegut en el segle XX.

Actualment, dels gairebé set mil milions de persones que vivim sota el sistema capitalista, la majoria és pobre. 1.000 milions de persones viuen en una pobresa extrema, amb menys d'un dòlar al dia, 1.500 viuen en una pobresa moderada, amb menys de dos dòlars al dia i 2.000 milions viuen en una pobresa relativa (a Europa

el llinar de la pobresa està fixat en 752 euros mensuals i 80 milions n'estan per sota a la Comunitat Europea). Es dibuixen escenaris molt més catastròfics: s'estima que en els propers anys 200 milions de persones podrien veure's permanentment desplaçades per les inundacions, l'augment del nivell del mar i les guerres, ara també incentivades per la lluita pels recursos bàsics. Si és impossible créixer permanentment, sí que és possible un cicle permanent de creixement i destrucció basat en guerres periòdiques. Fins i tot si arribessin a suposar la mort de la tercera part de la població mundial encara quedarien 1.600 milions de persones, la mateixa població que tenia el planeta el 1900.

Per sort, en el mateix capitalisme també es dibuixen escenaris de signe contrari. Tot i que són molts els economistes que defensen que hi ha una relació essencial entre capitalisme, guerres i augment de la misèria, diversos socialdemòcrates defensen que una socialdemocràcia mundial podria humanitzar el capitalisme imposant mesures com ara una renda bàsica universal per a tots els ciutadans del món. No obstant això, tot i concedint que un capitalisme de rostres humans és possible i que les guerres no són intrínseques al sistema, hi ha quelcom que no té solució ni en el millor dels capitalismes possibles, i és que l'economia en el seu conjunt ha de créixer per romandre sana. Sense una taxa d'un mínim del 3% de creixement anual una socialdemocràcia mundial també ens duria a escenaris catastròfics (3% és el que continua creixent el PIB en el món després de la crisi del 2008). Però un creixement del 3% anual suposa doblar el consum cada 24 anys i a aquest ritme consumirem 16 vegades més el 2100 que el 2000. Sorprenentment són molts els economistes que sembla que creuen en aquesta utopia: la possibilitat d'un creixement infinit davant d'uns recursos limitats.

Si és impossible perpetuar el creixement, ¿hem d'assumir necessàriament un cicle de recessions, guerres i destruccions per sanejar el capitalisme o el retorn a una economia comunista? El socialisme de mercat pretén ser una tercera via entre ambdós sistemes que per a l'estabilitat no depèn del creixement, i que continua afavorint l'eficiència i la innovació dels emprenedors. En aquest model econòmic la propietat privada dels mitjans de producció es substitueix per una propietat

democràtica mantenint-se el lliure mercat i el treball assalariat. Els directors d'empresa no responen davant dels accionistes sinó davant dels treballadors, que escullen la direcció i aproven les directrius bàsiques. Hi ha prou experiències que mostren com empreses productives poden ser dirigides democràticament sense perdre eficiència sempre i quan es doni un cert grau d'autonomia a la direcció i que els treballadors entenguin i exercitin la cultura cooperativa.

Per mantenir el capital inicial qualsevol empresa es veu obligada a mantenir un fons d'amortització. Els beneficis obtinguts es reparteixen segons el criteri dels treballadors, que poden optar per pagar més a un gerent o a determinades feines. En cas que l'empresa no generi els ingressos mínims, els treballadors han de tancar-la per cercar feina en un altre lloc, i els mitjans de producció tornen a la societat. El mercat continua funcionant en l'assignació de béns de consum i dels béns del capital segons les lleis de l'oferta i la demanda. Els fons d'inversió es generen no oferint un interès als estalviadors (mercat de diner) sinó gravant els béns de capital. Aquests fons es controlen socialment obrint-se diferents alternatives. En un extrem són els parlaments els que planifiquen la inversió, a l'altre són totalment lliures: els bancs reben els fons i els presten a empreses que vulguin expandir la producció o millorar la seva tecnologia, o als individus o col·lectius que vulguin començar un negoci nou.

En el socialisme de mercat les empreses no necessiten créixer compulsivament per mantenir-se, qüestió que sembla impossible fins i tot en el millor dels capitalismes possibles. Una empresa capitalista persegueix maximitzar el benefici dels inversors, mentre que una empresa democràtica persegueix maximitzar el benefici per a cada treballador. D'aquesta manera, els accionistes d'una empresa capitalista poden doblar el seu benefici doblant la mida de la seva empresa, mentre que si una empresa democràtica dobla la seva mida, dobla el nombre de treballadors i el benefici per a cada treballador no canvia pas gaire. Un altre avantatge comparatiu respecte del millor dels capitalismes possibles és que quan una innovació comporta major productivitat i guanys, els treballadors poden escollir temps lliure en comptes d'augmentar el consum.

En els socialismes del segle XX la transició passava necessàriament per la presa del poder polític en un Estat; en el socialisme de mercat el canvi es pot fer sense alterar profundament la situació actual: 1, abolició

de les obligacions de les empreses de pagar interessos o dividends per les accions; 2, declaració que l'única autoritat legal de l'empresa són els seus treballadors; 3, introducció d'un impost sobre el capital de les empreses la quantitat del qual anirà a parar a un fons social d'inversió; i 4, la nacionalització dels bancs, que passaran a administrar els fons d'inversió.

L'endemà de tot això, les persones continuaran anant als seus llocs de treball i fent vida normal. L'únic canvi dràstic seria per als accionistes. Per evitar conflictes amb els anteriors propietaris dels mitjans de producció, se'ls podria concedir una compensació en forma de generós honorari que podrien continuar rebent durant una o dues generacions.

Allò interessant és que ja existeix una àmplia base empírica que mostra que aquest model és eficient, ja que són moltes les empreses regides democràticament. Actualment la més gran d'elles, líder en cooperativisme, és la Corporació Mondragón (Euskadi). Compta amb 83.000 empleats, 9.000 estudiants, presència a 20 països i en múltiples sectors de l'economia. *Fortuna Magazine* l'esmentava el 2003 com una de les millors companyies per treballar a Europa. Aquesta experiència concreta, competitiva fins i tot en el marc del capitalisme, mostra quelcom molt important: que com va succeir en la transició del feudalisme al capitalisme els canvis poden començar a esdevenir-se molt abans que canviï el poder polític de l'Estat.

Tot allò que en un context capitalista condueix a una major democratització de tots els àmbits i a una major participació dels treballadors en l'àmbit productiu ja és sens dubte un avenç vers una societat diferent. El socialisme de mercat va de la mà amb les lluites per la democratització i la transparència econòmica de totes les estructures començant per les universitats, ONGs, esglésies, escoles, grups i partits que vulguin contribuir a una societat diferent, i hi perden tot sentit i autoritat les organitzacions de caràcter vertical o dictatorial, ja siguin aquestes una institució de l'ONU, com el Consell de Seguretat, o una petita associació de barri.

Hi ha una àmplia literatura sobre el tema. Una de les propostes més interessants és la de David Schweickart, *Más allá del capitalismo*, Sal Terrae 2002. Cf. els seus textos més recents a: www.luc.edu/faculty/dschwei/articles.htm incorporant un ampli bagatge filosòfic, veieu A. González, *La transformación posible, ¿socialismo en el siglo XXI?*, Bubok 2010.